

Más ez a válság!

2007 szeptemberében – egy franciaországi pénzügyi fizetésképtelensége okán – láthattuk az akkor még be nem azonosított válság első jeleit. 2008 nyarán aztán felgyorsultak az események, a Lehman Brothers csődbejutásával robbant a bomba, nyomában csodálkozás, fejetlenség, és sajnos egy mára mindenki által rossznak mondott döntés. Az első helyénvaló reakció csak ezután következett az AIG megmentésével (az USA kormánya bevásárolta magát a cégbe, azaz államosította). És ma már tudjuk, hogy világválság van, beláthatatlan időtartammal és még annál is kevésbé előrelátható következményekkel. A napi, mindenekelőtt válságkezelésre koncentráló eseményeken némileg felülemelkedve azonban számos megállapítást tehetünk, olyanokat is, amelyek segíthetnek a folyamatok megértésében és talán a majdani új világgazdaság struktúra kialakulásának előrelátásában is.

GLOBALIS VAGY GLOBALIZÁCIÓS VÁLSÁG

Napjainkban mindenki, beleértve neves közgazdászokat, szociológusokat, globális válságról beszél (Losonczi Miklós, ÉS, 2008. október 17., Tamás Pál uo., 2008. október 22). A szakmai megnyilvánulások másik visszatérő eleme, hogy a mostani válságot szinte mindenki visszatérően az 1929–33-as válsághoz hasonlítja, mintegy előrevetítve a hosszú és mély folyamatot, s a beláthatatlan következményeket. A fenti megközelítések azonban külsődleges jegyeken alapulnak, és félrevezetők. A „globális” világméretűt jelent, s ez már az 1929–33-as válságra is jellemző volt, mint akár az előtte lezajlott I. világháború, vagy akár a gótika. Minden országot érintett, még a gyarmatbirodalmakat is az anyaországok gazdaságának lerombolódása révén. Ma, 80 évvel később a globalitás nem fontos jegy. A mai válság más: nem „globális”, hanem „globalizációs”.

Az elmúlt három-négy évtizedben a világgazdaság jelentős mértékben átalakult. Az új folyamatok hajtóereje az infokommunikációs technológia megjelenése és elterjedése volt. Ez két iparágat jelent, amely eredetileg külön-külön jelent meg. Az informatika (számítástechnika) önálló iparágként gyors növekedéssel hamarosan a tőzsdék sztárja lett, mert gyorsan kiderült, hogy az informatikai eszközök és megoldások az informatikai vállalatokon túl minden más ágazatban is nélkülözhetetlenek a vállalkozások folyamatainak segítésében. A telekommunikáció (távközlés) a mobiltelefon megjelenésével új erőre kapva állt rá egy újabb növekedési pályára. Ezt követően már csak néhány év kellett, s a kettő egyesülve hozta létre az infokommunikációt, amelynek első megjelenése a w@p volt, s amellyel az informatikai szolgáltatások elérése vált lehetővé távközlési szolgáltatások, azaz a telefonkészüléken keresztül. És a skype sem újdonság már...

Az infokommunikációs technológia – információs technológia (IT), információs-kommunikációs technológia (ICT) – eredményeképpen létrejött egy új társadalom, amelyet gyakran a TIME betűszóval írunk le: ez a távközlés (telecommunication) – informatika (informatics) – média (media) – szórakoztatás (entertainment) angol szavakból született meg. Az első kettő a munka világának, a második kettő a szabadidő eltölté-

sének vált meghatározó szereplőjévé. Mindazonáltal az első kettő természetesen a szabadidőben is nagyon fontos „technológiaként” jelen van.

Az új technológia elterjedése tette lehetővé azt is, hogy az GDP-n belül előreugrott a szolgáltatás, visszaszorult a hagyományos ipar, s jelentős mértékben lecsökkent a mezőgazdaság szerepe is. Természetes, hogy ez a nemzetgazdaságok szintjén újrastrukturálta a vállalkozásokat, sok olyan új szolgáltatás született, amelyek alapja az új technológia, s amelyek révén az emberek mindennapi élete is teljes mértékben átalakult.

Néhány évvel ezelőtt volt egy kisebb megrázkódtatás, amikor a túlértékelt IT papírok tőzsdei lufija durrant ki, ám ez a gyors és futó krízis egy influenzajárványnál nem okozott nagyobb megrázkódtatást – bár sokak számára ez is jelentős veszteségeket okozott. A mostani válság azonban méreténél, mélységénél fogva nem összehasonlítható ezzel, s tanácsosabb nem keresni betegséggel leírható hasonlatokat.

Mindez a globalizáció lényege, alapja. S mint lejjebb látni fogjuk, ugyanezek a tényezők játszottak domináns szerepet a mostani válság kialakulásában, s ezért nem elegendő a most kialakult helyzetet világválsággént (globális válsággént) kezelnünk, hanem a mélyebb folyamatokat is figyelembe véve kell azt első globalizációs válsággént értelmeznünk.

Fontos különbségnek kell tekintenünk, hogy a mostani zavarokat nem az ipar, hanem a szolgáltatások egyike, a bankszektor generálta. Ez azért is meglepő, és mindenkit felkészületlenül érintő esemény, mert épp a pénzügyi szektor, a nemzeti és kereskedelmi bankok, a biztosítók, a nagy (és kisebb) tanácsadócégek jelentették a gazdaság működésének biztonságát. Egy-egy ország gazdasági bajai (pl. Argentína) lokális ügynek tetszettek, s senki nem hitte, hogy épp a legfejlettebb bankrendszerekkel rendelkező országok pénzügyi vállalkozásai robbantanak ki világméretű válságot. Hogy is történhetett ez? Erre a kérdésre is választ kapunk, egy másik, az előzőnél is sokkal meglepőbb különbség következtében.

Ez pedig az, hogy amíg a korábbi világválság túltermelés nyomán alakult ki, addig ez a mostani mesterséges túlkínálatból következett be. Hogy lehetséges ez? A bankok az informatika jóvoltából egyszer-

rűen pénzt bocsátottak ki. Ezt az állampolgárok esetében pénzhamisításnak nevezik: a pénzhamisítás azért büntetendő cselekmény, mert egy bizonyos mennyiség kibocsátása veszélybe sodorhatja a nemzetgazdaságot. Ezért kizárólag a jegybankok joga pénzt a gazdaságba engedni, s a magas kockázat okán ennek megfelelően nagyon is gondosak e téren. Ha nem, akkor tudatosan nem azok. És valójában az, ami a bankszektorban történt: átvitt értelemben ez pénzhamisítás volt, vagy nevezzük „virtuális pénzhamisításnak”. S ez is az új technológia révén vált lehetségessé.

Szintén nem elhanyagolható az a különbség sem, ami a válságkezelésben látható. Új elem, hogy a válság megoldásában az államok fontos szerepet vállalnak, a kapitalizmus jelenkori felfogásától teljesen idegen módon. A piac szabadsága, az állam tartózkodó távolságtartása helyébe aktív szerepet vállalva egyfajta „államkapitalizmus” születik, igaz, a válságkezelés okán. Sajátja, hogy az állampolgárokért való felelősséget a korábbinál fokozottabb mértékben vállalja fel, nem bízva azt a polgárok, üzleti vállalkozások piaci tevékenységére. A válság nyomán az állam újra „népszerűvé” vált.

Ugyanezt a meglepő fordulatot tapasztaljuk a nemzetközi szinten is. A politikai és gazdasági élet nemzetközi ellenlábasai is összefognak, egymással

„Nem elegendő a most kialakult helyzetet világválsággént (globális válsággént) kezelnünk, hanem a mélyebb folyamatokat is figyelembe véve kell azt első globalizációs válsággént értelmeznünk.”

több téren is szemben álló országok nyújtanak egymásnak segítséget, világgazdasági versenytársak egyeztetik lépéseiket, mert tudják, hogy ebből a válságból csak együtt képesek kilábalni.

OKOK?

Be kell látni, hogy egyes – talán politikai alapú – megnyilvánulásoktól eltérően nem immoralis „pénzügyekre”, hanem az új technológia kezelésének, alkalmazásának hiányosságaira, a tapasztalatlanosságra kell visszavezetnünk az okokat: egyszerűen nem tudtuk-tudjuk kezelni. Ahogy a gyerekekkel kapcsolatban tudjuk, hogy „kés-villa-olló, nem gyerek kezébe való”, úgy a számítástechnika használata

csak a kellő „műszaki” ismeretekkel párosul. Ha az atombomba olyanok kezébe kerül, akik nem látják át annak lehetséges hatásait...

De ne kerüljünk meg egy másik, emberi aspektust sem. Nem vitás, hogy az elmúlt évtizedekben a versenyszellem, az individualitás nagyon kiélezetten jelent meg a gazdaság minden szintjén, a világszintű versenytől a lokális, helyi kis-középvállalkozók piaci küzdelméig. S a verseny sokszor eldurvult. Auditáló cégek jelentései, nagy nemzetközi vállalkozások

„Társaságok, egyének szervezettebb formában kaphatnak nagyobb szerepet a megnövekedő társadalmi felelősségvállalás során. A társadalmi szervezetek az ellenőrzésben, a társaságok és az egyének pedig a fenntartható fejlődés elősegítésében vállalhatnak nagyobb szerepet (good corporate governance, corporate social responsibility). Sokat változhatnak a tudatosság, felelősség irányában a fogyasztók is, új helyzet alakulhat ki a fogyasztási szokásokban.”

csalásai, kreatív könyvelők, korrupció kicsiben és nagyban – nem csak hazai jelenség. Ez a gazdasági felfogás (filozófia? pszichológia?) a kiszámíthatatlan számítástechnikával párosítva együtt hozta létre azt, amit ma globalizációs válságnak hívunk.

MI VÁRHATÓ?

Ez indokolt, de nehéz, ma még szinte megválaszolatlan kérdés. Ennek ellenére akkor járunk el helyesen, ha már ma sok kérdést felteszünk. Minél hamarabb vannak kérdések, annál hamarabb lesznek válaszok is. Ma már biztosan látható, hogy az állam szerepe alapjaiban megváltozik. A fejlett országokban az állam mindig a gazdaság szolgálóleányaként igyekezett segíteni annak szereplőit. Ez logikusan következik abból a felfogásból, hogy az állampolgárnak a piacon magának kell megteremtenie életfeltételeit. Ez még nem „liberális” felfogás, hanem a kapitalizmus természetéből – verseny, individualizmus – fakad. E válság nyomán az állam új szerepbe kerül. E szerep objektív alapja a privatizált pénzügyi társaságok erejéből következik, szubjektív feltétele pedig a piacba vetett bizalom megrendülése lesz. Ennek következményeit nehéz belátni, de komoly kérdéssé válhat, nem kevés feszültséget is gerjesztve a ver-

senyszféra hatékonysági törekvései és az állami szektor biztonságra törekvő, kockázatkerülő bürokratikus döntési mechanizmusa, amihez most már hitteles érvvé válik a gondosság. Másrészt talán ez ad arra is majd lehetőséget, hogy olyan, netán nemzetközi szintű állami szabályozás is kialakulhasson, amely gátat szabhat az IT által megteremtődött virtuális lehetőségekkel történő visszaéléseknek.

Fontos kérdés az is, hogy a nemzet és világgazdasági struktúrák hogyan és mivé alakulnak át. Nagyobb teret kapnak-e olyan ágazatok, mint a problémás energiaszektor és agrárágazatok, az egyre fontosabbá váló környezetvédelem? Ha az állam nagyobb mértékben van jelen, ezek a területek éppen hatékonysági problémáik okán kaphatnak nagyobb súlyt.

Miközben kialakult a globalizáció, a világgazdaság irányítása még mindig nemzetállamok vezetőinek befolyása alatt áll. A világgazdaság legfontosabb szereplői a G8 csúcson szoktak találkozni.

A világgazdasági válság nyomán várhatóan e nyolc szereplő helyzete nem változik, de feltehető kérdés az is, hogy mi lesz az integrálódni alig, vagy csak nagyon lassan képes Európával? S milyen szerephez juthat a nagyok asztalnál Kína, Brazília vagy India? A válság eddigi folyamán pillanatok alatt egy asztalhoz ültek a világ legbefolyásosabb országainak vezetői. De folytatódik-e majd az együttműködés, s milyen formában, milyen mélységben? Ennek is jelentős következményei lehetnek.

Sok fontos kérdést tehetünk még fel: változik-e valamit a társadalmi berendezkedés? Társaságok, egyének szervezettebb formában kaphatnak nagyobb szerepet a megnövekedő társadalmi felelősségvállalás során. A társadalmi szervezetek az ellenőrzésben, a társaságok és az egyének pedig a fenntartható fejlődés elősegítésében vállalhatnak nagyobb szerepet (good corporate governance, corporate social responsibility). Sokat változhatnak a tudatosság, felelősség irányában a fogyasztók is, új helyzet alakulhat ki a fogyasztási szokásokban. Sok kérdés, sok felvetés, sok bizonytalanság. Várni azonban a válaszok keresésével biztosan nincs idő.

Bíró Péter a BP International Business Promotion ügyvezető igazgatója